

GLOBALIZAREA – O NOUĂ PROVOCARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE

GLOBALIZATION – NEW ENDEAVOURS IN NATIONAL SECURITY

Drd. Răzvan Nicolae MANOLIU*

Globalizarea, ca proces, începe în jurul începutului anilor '90 și, din punctul de vedere al lui Zbigniew Brzezinski așa numita ecuație a securității mondiale nu poate fi susținută în afara supremației americane, iar „...creșterea securității globale este o componentă esențială a securității naționale...”. Securitatea națională, având la bază lupta împotriva terorismului global este o alternativă care poate fi schimbată cu procesul de securitate națională bazat pe criza globală și, revenind la noțiunea de ecuație – ecuația securității viitorului constă în parteneriate puternice.

Globalization as a process starts around the beginning of 90's and in Zbigniew Brzezinski's views the so called world security equation cannot be upheld without and outside the American supremacy and "...the growth of the global security is an essential component of the national security...". National security having as a baseline the war against global terrorism is an alternative that could be changed with a national security process based on global crisis. Coming back to the equation part – the security equation of the future lies in strong partnerships.

Cuvinte-cheie: globalizare; proces; securitate națională; ecuație; criză globală; parteneriate.

Keywords: globalization; process; national security; equation; global crisis; partnerships.

Pentru societățile care își doresc dezvoltarea, foarte important este să se stabilească principiile prosperității și bunăstării viitoare astfel putând face față provocărilor la adresa securității naționale, a stabilității politice și totodată a celei economice. Asigurarea pe principii riguroase a securității naționale și în acest fel crearea condițiilor dezvoltării economice sustenabile reprezintă pilonii progresului social, instituțional, în construcția politicii într-o țară democratică ca România.

Lipsa unui mediu de securitate duce la o lipsă a progresului, iar fără progresul necesar nu poate exista bunăstare, fără toate aceste elemente primordiale este imposibilă funcționarea democrației și a economiei de piață în societățile din zilele noastre¹. Studiile de securitate au apărut destul de recent în spațiul învățământului academic din România, aceste studii

având o pondere foarte însemnată, iar, după cum afirma Zbigniew Brzezinski, deși nu există formule magice, studiile de securitate națională necesită, „dezbateri minuțioase și inteligente”². Richard Haass afirma: „Principala caracteristică a relațiilor internaționale în secolul XXI este nonpolaritatea: o lume dominată nu de unul, două sau mai multe state, ci de zeci de actori cu putere diferită”³. Tendința aceasta reprezintă o falie adâncă vizavi de epocile trecute. Odată cu sfârșitul Războiului Rece și disoluția Uniunii Sovietice a apărut unipolaritatea, un sistem internațional global dominat de o singură hiperputere – Statele Unite ale Americii, care a devenit rapid o emblemă a unei lumi noi unde statele-națiuni nu mai au monopolul asupra puterii și capacității de a influența ele însele dinamica la nivel global⁴. Autoritatea, precum și puterea statelor este împărțită cu principalii actori ai globalizării mondiale, organizațiile globale regionale, ONG-uri și corporații multinationale. În acest moment este destul de dificil să putem vorbi cu certitudine despre efectele pe termen mediu și lung ale procesului de globalizare asupra comunității mondiale, dar, este

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: razvanmanoliu@yahoo.com

destul de clar că acest proces are impact pozitiv, cât și negativ. Partea pozitivă o reprezintă faptul că va mări interdependența și interacțiunea dintre state, care la rândul lor vor deschide noi oportunități în dezvoltarea civilizației umane, în toate sferile, îndeosebi în sfera economică.

La acest început de mileniu, țările și relațiile internaționale dintre acestea sunt mult mai complexe, dar și mai fragile decât erau în trecut. Paradoxul zilelor noastre, când perioada Războiului Rece este încheiată și continentul european are șanse reale să fie omogenă având la bază valorile democrației, ale economiei de piață, a respectului drepturilor fundamentale ale omului, securitatea, o chestiune veche și nouă totodată a început să fie o chestiune foarte controversată din toate punctele de vedere⁵.

Contextul politic, economic, militar-strategic atestă, încă o dată, că la acest început de secol și de mileniu, are loc un proces de redefinire, de reconfigurare a raporturilor internaționale, la nivel global, continental și regional, având implicații directe asupra securității pe continentul european, dar și pe mapamond. Mediul de securitate actual, de după sfârșitul Războiului Rece, este caracterizat prin frontiere deschise, fluxurile de bunuri, de investiții, dezvoltarea tehnologică, precum și progresul democrației au adus libertate și prosperitate globală.⁶ Acest mediu de securitate, din care și România face parte, cunoaște schimbări fundamentale, unde procesele de globalizare contribuie fără echivoc la mărirea dimensiunii gradului de dependență a fiecărui stat în parte. Are loc o creștere a complexității problemelor provocate de procesul de globalizare fapt care generează o reevaluare a studiilor de securitate cu un impact major la nivel teoretic, precum și la nivel aplicativ.

Din punct de vedere tradițional, securitatea națională a unui stat era concepută ca supraviețuirea fizică a statului, apărarea și păstrarea suveranității, a integrității teritoriale, precum și capacitatea de reacție la orice pericol extern, potențial sau real⁷. Va trebui să avem o înțelegere comună vizavi de faptul că trebuie să înțelegem că globalizarea este un proces care duce la amenințări și oportunități: aceste amenințări trebuie evitate, iar oportunitățile trebuie fructificate. Referindu-ne la orice subiect cu potențial de impact asupra României avem nevoie să înțelegem foarte clar care sunt punctele noastre tari și slabe, pentru a fi capabili în viitor să ne

confruntăm cu ele și să avem succes. Astfel, „este de fapt o chestiune de înțelegere că în politică sunt două tipuri de oameni: aceia care joacă în arena politică și aceia care doar privesc pasivi”⁸.

Globalizarea, ca un val imens, își pune umbra asupra tuturor domeniilor societății zilelor noastre, această influență fiind foarte prezentă și intensă la acest început de secol și de mileniu.⁹ Astfel, vorbim despre natura puterii procesului de globalizare, de factorii, de procesele care acționează în direcția accelerării tendințelor, a modalităților de manifestare a globalizării. În acest sens, vom putea pune în discuție raportul dintre globalizare și natura puterii militare globale la acest început de mileniu. Abordarea acestei probleme a interconexiunii procesului de globalizare cu referire la securitatea națională a României este determinată de faptul că securitatea națională a țării noastre depinde de factori interni și externi, iar echilibrul dinamic al celor doi factori formează conținutul esențial al politicii noastre de securitate. Politicile de securitate naționale sunt determinate de diferiți factori ca: puterea națională, predispozițiile naționale și procesele politice. Contextul extern pentru România reprezintă o forță motrică care condiționează politicile noastre de securitate. Astfel, o importanță deosebită o capătă găsirea de noi soluții de asigurare a securității naționale în condițiile globalizării mondiale. Procesul de globalizare crește foarte mult rolul acestor factori externi, iar acest fapt determină statele-națiuni să adere la organizații regionale sau internaționale, acestea având ca obiectiv apărarea securității globale, deci, implicit, și a securității naționale. „Globalizarea este o sursă de noi provocări pentru umanitate. Numai o organizare mondială este capabilă să facă față provocărilor la nivel planetar. Când acționăm împreună, suntem mai puțin vulnerabili față de catastrofele ce ne lovesc pe fiecare dintre noi”. (Kofi Annan)¹⁰

Realizarea securității internaționale globale se face nu numai față de provocări, de sfidări, ci și mai ales în spiritul concepției de globalizare ca proces. Elementele securității internaționale (stabilitatea, pacea, încrederea, colaborarea etc.) preced aplicarea modelului, a procesului de globalizare, astfel securitatea internațională devenind o premisă a globalizării. Un element cu rolul de liant în această relație analizată îl reprezintă integrarea succesivă, un proces pe care securitatea internațională o

pregătește, dar globalizarea o formalizează.

Datorită acestor condiții va fi nevoie de un mediu de securitate comun, care să fie bazat pe o dezvoltare durabilă, pe o cooperare interstatală și pe realizarea unității în diversitate, în care entitatea respectivă să participe la progresul umanității. Aceste prerogative definesc însăși securitatea colectivă, care este privită ca o solidaritate internațională unde globalizarea nu este percepută ca o hegemonie a unui stat, a unui grup de state, ci ca o conjugare, ca o concentrare a energiilor, a resurselor comune pentru extinderea securității. Având în vedere că amenințările globale provin de la entități, state, cu potențialitate conflictuală, iar aici un exemplu ar fi: foști parteneri sau foști aliați, adversari, concurenți, renegați, securitatea colectivă nu mai este de ajuns. Securitatea colectivă trebuie extinsă, deoarece procesul de globalizare presupune pentru statele națiune pierderea unei părți din atribuțiile fundamentale, cum ar fi suveranitatea, dezvoltarea, planificarea, iar amenințările vor veni frecvent de la actori nonstatali, dar supranaționali sau suprastatali. O finalitate a extinderii securității colective ar fi securitatea prin cooperare, apreciată ca fiind o consecință, dar și o posibilă soluție împotriva amenințărilor tot mai globale. Un rezultat final al procesului de securitate prin cooperare îl va constitui schimbarea globală, acest lucru însemnând, realizarea unei stabilități pe planetă a structurilor lumii care sunt componente fundamentale, bazate pe echilibrul de putere, cât și pe legitimitate.¹¹

Datorită marilor schimbări geopolitice, sociale și economice cu care se confruntă comunitatea internațională, crima organizată și-a extins aria de cuprindere și sfera de activitate la cote deosebit de alarmante acest lucru fiind un motiv de îngrijorare major pentru statele lumii și, în mod deosebit, pentru statele ale căror economii se află într-un proces de tranziție din cauza vulnerabilității sistemelor legislative, a fragilității instituțiilor democratice din aceste țări. Structurile de crimă organizată sunt mult mai mobile decât cele ale economiei statelor, exemplul țărilor din Europa Centrală și cea de Est fiind concludente.

Organizațiile criminale amenință suveranitatea națională și autoritatea statelor-națiuni, valorile democratice, instituțiile publice, economiile naționale și procesele de democratizare. Organizațiile criminale au un atu imbatibil, și anume sunt flexibile, adaptative, adaptabile și

sofisticate acționând după strategii asemănătoare companiilor multinaționale, extinzându-și permanent acordurile, alianțele pentru obținerea unui acces la „know-how”, la tehnologii, la mijloacele tehnice noi și performante în vederea asigurării a unei cât mai bune protecții față de autoritățile statelor. Spații mai mari, teritorii mai mari pentru aceste organizații criminale înseamnă în mod automat și realizarea de profituri mai mari deci, implicit, posibilități mult mai mari pentru „cumpărarea bunăvoinței” funcționarilor statului, și astfel ascunderea produsului ilicit și, bineînțeles, spălarea banilor.

Din ce în ce mai multe strategii și planuri privind prevenirea și contracararea acestor organizații criminale au în vedere măsuri de cooperare care depășesc granițele naționale ale statelor, iar statele naționale și democratice au ajuns la o singură concluzie, și anume: securitatea fiecărui stat național depinde de securitatea națională a celorlalte state naționale, toți trăind într-o lume interdependentă, lume în care trebuie protejate și apărate valorile, principiile și interesele fundamentale comune.

Riscurile și amenințările privesc nu numai ecuația echilibrului puterii care se aplică sistemului internațional, la rândul lui dinamic și flexibil și în plină transformare, ci și statele înseși. Cercetătorii își intensifică eforturile în direcția identificării, a cunoașterii acestor riscuri și amenințări, făcând o diferențiere a tipurilor de interacțiuni la nivelul sectoarelor politic, militar, economic, societal și de mediu, iar la aceste paliere referențiale clasice se adaugă sau se propune să fie adăugate și alte direcții de investigație și de delimitare metodologică. Demersurile acestea urmăresc atât securizarea vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor, printr-un proces multidimensional al construcției sociale unde implicarea publică (aici facem referire la contribuția societății civile) este amplificată progresiv, dar și rezolvarea problemelor de securitate regionale, subregionale, prin maximizarea conștientizării necesităților de acțiune, precum și de intervenție colectivă.¹²

Astfel, putem spune că, pe măsură ce riscurile, amenințările, vulnerabilitățile tind să devină globale, pe măsură ce vectorii propagatori ai amenințărilor (crima organizată, rețelele teroriste) se structurează, își uniformizează tehnicile și procedeele de acțiuni ilegale, devine tot mai stringentă existența unui efect de conștientizare,

a necesității existenței unor forme de identificare, de analiză, de prevenire și acțiune comună de contracarare, într-un mediu de securitate adaptabil, flexibil, ce este caracterizat de cooperare, de schimb de informații și interoperabilitate la toate nivelurile instituționale, acesta fiind atât un efect direct, cât și o necesitate a procesului de globalizare.

În epoca noastră modernă, *factorul etnic și cel religios* nu au fost considerați ca fiind factori problema în raport cu securitatea națională, dar la momentul în care s-a constatat că acești factori au potențial de inducere a unor stări de tensiune, de conflict între state, modul privind abordarea acestora a fost reconsiderat drastic, acest lucru întâmplându-se încă de la sfârșitul anilor '70, datorită faptului că apariția religiei, ca o trăsătură majoră a unui conflict, a fost total neașteptată atât în mediul academic, cât și în mediul factorilor de decizie.

Factorii *etnic și religios* au o importanță majoră în analiza de securitate, ei aparținând dimensiunii culturale a securității, spațiul de manifestare al securității culturale aflându-se la un nivel de interrelaționare ridicat cu factorul securității individuale, cu securitatea națională, în sensul în care indivizii sau grupurile substatale – grupurile etnice sau religioase pot fi o problemă de securitate națională, comportamentul acestor grupuri putând degenera în acțiuni teroriste, revoluționare, separatiste etc.

Astăzi, securitatea, ca proces, este abordată din mai multe perspective, iar aici am putea menționa: riscurile economice, riscurile de sănătate, de mediu etc., iar relația dintre securitatea individuală și cea comunitară a avut un larg ecou aprinzând dezbaterile asupra conceptului mult uzitat de „securitate”. Susținătorii acestor abordări noi argumentând menționează faptul că statul nu mai poate fi un furnizor de securitate al cetățenilor săi și, mai mult, chiar își poate pune în pericol cetățenii. Relațiile de putere create în cadrul statului, dar și cele create în exteriorul statului pot conduce în considerarea unui caracter extins al conceptului de securitate, putând chiar duce către noi căi de abordare, conturând ideea că securitatea poate fi considerată „construcție socială”.

După cum sublinia teoreticianul Thomas Eriksen, datorită evoluțiilor globale la scară internațională, în special dezvoltarea proceselor globalizării, s-a observat că etnia și naționalismul par incompatibile cu timpurile actuale și vor

dispărea treptat-treptat, pe măsură ce construcția așa-zisului „sat global” devine din ce în ce mai concret.¹³

O caracteristică a mediului internațional de securitate este și creșterea numărului de conflicte de natură etnico-religioasă ceea ce a dus la o abordare mult mai atentă a domeniului. Aceste tipuri de conflicte a dus la însușirea de *lecții învățate* de către comunitatea internațională permițând astfel dezvoltarea strategiilor având ca obiect rezolvarea conflictelor existente totodată cu îndepărtarea cauzelor care duc la apariția stărilor de instabilitate de origine etnică și culturală. În mediul internațional se derulează inițiative vizavi de identitatea culturală a grupurilor etnice, religioase, la nivel regional, internațional, prin împărtășirea valorilor comune, pentru a avea o bază solidă care va ajuta la construirea unor culturi ale toleranței, necesare promovării unui climat de stabil.

Dimensiunea politică a securității naționale este influențată și de procesul de migrație, pentru ca nu numai conflictele politice determină apariția fluxurilor de refugiați, dar și refugiații însăși creând conflicte politice. Prin recunoașterea sa, a statutului de refugiat către unele persoane, țara de destinație admite public că țara de origine are un regim politic care practică persecuția, opresiunea, acest lucru ducând la tensiuni între cele două țări. Un alt aspect ar fi faptul că în țările de destinație, refugiații pot crea reale probleme de securitate prin angajarea lor în mișcări de opoziție la adresa guvernelor țărilor lor sau chiar grupându-se în rețele teroriste transnaționale.¹⁴

Implicațiile migrațiilor refugiaților asupra dimensiunii politice pot deveni efecte asupra dimensiunii militare a securității unde tensiunile dintre țara de origine și cea de destinație, dar și acțiunile rețelelor teroriste existente căpătând caracteristici militare.

O altă cauză majoră pentru conflictele armate ar fi apariția fluxurilor de refugiați și de azilanți, concomitent cu apariția migrației forțate care are scopul de a slăbi resursele umane ale țărilor implicate în conflictul armat, astfel rezultând faptul că dimensiunile fenomenului de securitate sunt interrelaționate între ele și, tocmai de aceea, impactul migrației internaționale asupra dimensiunilor securității, dar și influența acestora din urma asupra fenomenului securității, trebuie să fie analizate corelat.

Conceperea și edificarea unei noi arhitecturi de securitate, având la bază încrederea, cooperarea internațională, economia și democrația, asigurarea și respectarea drepturilor omului, în același timp cu promovarea, afirmarea valorilor naționale, nu este un proces utopic, un proces care nu poate fi implementat, un proces aflat în sfera virtualului, ci de fapt se dovedește a fi un proces viabil, care solicită aranjamente, demersuri politice, angajarea de resurse economice, financiare, într-o perioadă de timp foarte lungă, mai lungă decât era preconizat. Rezultanta este faptul că este nevoie de foarte mult timp, pentru a se consolida o arhitectură de securitate viabilă.

Trecerea în secolul al XXI a dus la constatarea unor efecte primejdioase ale terorismului, alimentat în principal de fundamentalismul islamic și de conflictul menținut între palestinieni și țările arabe.

Problema este destul de delicată, în sensul în care vor trebui create premisele realizării unei platforme pentru depistarea rețelelor planetare de cuiburi teroriste (centre de informare, depozite de arme, depozite bancare, locuri de antrenament etc.), care formează o vastă, dar și complexă totodată, structură multinațională. Interesele, dar și obiectivele de securitate ale tuturor statelor europene nu sunt, în principiu, generatoare de stări conflictuale, mediul internațional de securitate fiind influențat, în mod pozitiv, de procesele de integrare europeană și euroatlantică, de extinderea comunității de state care împărtășesc și promovează valorile democrației ale economiei de piață și ale colaborării regionale. În tot acest context de cooperare există și fenomene de instabilitate și de criză la nivele subregionale, tendințe de fragmentare, de marginalizare și izolare a unor state, astfel, Țările din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est sunt confruntate cu dificultăți economice, sociale și politice, destul de mari care sunt asociate procesului de tranziție spre o societate bazată pe principii democratice și de economie de piață, dar care, la rândul lor, pot genera amenințări la adresa securității altor state regionale.¹⁵

Concluzie

Alianțele politice și strategiile politico-militare construite în zilele noastre, organismele internaționale de securitate, sistemul politic al relațiilor internaționale vor trebui să suporte modificări pentru a avea un mediu internațional de securitate stabil, iar printre aceste modificări

amintim: adaptarea la noile perspective geopolitice, reformarea instituțiilor politice internaționale și regionale, relansarea credibilității și a autorității politice internaționale, unde ONU are o sarcină deosebită în a promova un nou sistem pentru relațiile internaționale. Valorile fondatoare sunt: toleranța, democrația, recunoașterea diversității și coexistenței civilizațiilor și culturilor, încurajarea, susținerea statelor care promovează democrația și pacea și redefinirea noilor valori, a ținutelor politicii internaționale, în condițiile în care bipolarismul a dispărut și unde noile provocări geostrategice aduse de procesul de globalizare, cum ar fi: afirmarea filozofiilor noi privind politica relațiilor internaționale care se va dori fundamentată, pe principiul multipolarismului acceptat. Această perspectivă este o perspectivă doar referitoare la viitor, din moment ce între SUA și celelalte puteri mondiale există politică durabilă a diferendelor din Orientul Mijlociu, cum ar fi, de exemplu, conflictul israeliano-palestinian.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.”

NOTE:

1 Gheorghe Arădăvoaice, Gabriel Naghi, Dan Niță, *Sfârșitul terorismului?*, Editura Antet, București, 2002, p. 23.

2 Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000. R. Boyer, *Cuvintele și realitățile*, în Cordellier S. (coord.) *Mondializarea dincolo de mituri*, colecția Ideea Europeană, Editura Trei, București, 2001, p. 112.

3 R.E. Baldwin, Ph. Martin, *Two Waves of Globalization: Superficial Similarities, Fundamental Differences*, NBER Working Paper, Series 6904, January 1999, p. 36.

4 Centrul de Studii Strategice de Securitate, *Terorismul, dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist, războiul împotriva terorismului*, Editura AISM, București, 2002, p. 85.

5 Cornel Codiță, *Analiză de politică externă, Note de curs*, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, SNSPA, Departamentul de Relații Internaționale și Integrare Euro-Atlantică, București, 1999, p. 21.

- 6 Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influență*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 181.
- 7 P. Dewitte, *Noile frontiere ale imigrării*, în S. Cordellier (coord.), *Mondializarea dincolo de mituri*, colecția „Ideea Europeană”, Editura Trei, București, 2001, pp. 58-64.
- 8 Teodor Frunzeti, *Securitatea națională și războiul modern*, Editura Militară, București, 1999, pp. 104-108.
- 9 Francis Fukuyama, *Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul XXI*, Editura Antet, București, 2004, p. 76.
- 10 P.N. Giraud, *Mondializare, locuri de muncă și inegalități*, în Cordellier S. (coord.), *Mondializarea dincolo de mituri*, Editura Trei, București, colecția „Ideea Europeană”, 2001, pp.39-45.
- 11 Adrian Guelke, *Terrorism and Global Disorder. Political Violence in the Contemporary World*, I.B.Tauris, London, 2006.
- Hensen Dan, Ranstorp Magnus, *Cooperating against the Terrorism*, SNDC CRISMART, Stockholm, 2007, pp. 65-67.
- 12 Sara Larsson, Karin Olsson Eva, Ramberg Britta, *Crisis Decision Making in the EU*, SNDC CRISMART, Stockholm, 2005, pp. 26-31.
- 13 Horia C. Matei, Silviu Neagu, Ion Nicolae, Caterina Radu, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Enciclopedia Americilor*, Editura Meronia, București, 2003, p. 44.
- 14 Teodor Frunzeti, *Securitatea națională și războiul modern*, Editura Militară, București, 1999, pp.126-142.
- 15 José Nivaldo Junior, *Machiavelli, Puterea. Istorie și Marketing*, Editura Economică, București, 2001, pp. 104-108.
- Boyer R., *Cuvintele și realitățile*, în Cordellier S. (coord.), *Mondializarea dincolo de mituri*, colecția „Ideea Europeană”, Editura Trei, București, 2001.
- Baldwin R.E., Martin Ph., *Two Waves of Globalization: Superficial Similarities, Fundamental Differences*, NBER Working Paper, Series 6904, January 1999.
- Codiță Cornel, *Analiză de politică externă, Note de curs*, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, SNSPA, Departamentul de Relații Internaționale și Integrare Euro-Atlantică, București, 1999.
- Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influență*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Dewitte P., *Noile frontiere ale imigrării*, în Cordellier S. (coord.), *Mondializarea dincolo de mituri*, Editura Trei, colecția „Ideea Europeană”, București, 2001.
- Frunzeti Teodor, *Securitatea națională și războiul modern*, Editura Militară, București, 1999.
- Fukuyama Francis, *Construcția statelor. Ordinea mondială în secolul XXI*, Editura Antet, București, 2004.
- Centrul de Studii Strategice de Securitate, *Terorismul, dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist, războiul împotriva terorismului*, Editura AISM, București, 2002.

BIBLIOGRAFIE

Arădăvoaice Gheorghe, Naghi Gabriel, Niță Dan, *Sfârșitul terorismului?*, Editura Antet, București, 2002.

Brzezinski Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.